

Institutions are Wheels on Which Human Society Marches on

* Prof. Bhavisha R Amaravat

* Assistant Professor, Government Arts College, Shahera Dist. Panchmahal

વ્યક્તિગત અને જૂથ જીવન સંસ્થાકીય માણવામાં જ જીવાય છે. અને પ્રત્યેક સમાજ જે કોઈ પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. તે તેની સંસ્થાઓ દ્વારા જ શક્ય બને છે. આથી જ બાર્ન્સ સંસ્થાઓ વિશે કહે છે. " Institutions are wheels on which human society marches on " એટલું જ નહીં પણ આ સંસ્થાઓ દ્વારા પ્રત્યેક સમાજના સાંસ્કૃતિક વારસાનું સાતત્વજવાઈ રહે છે. અને તેનાથી જ સમાજ ટકી રહે છે. લગ્ન, કુટુંબ, રાજ્ય, શિક્ષણ, જ્ઞાતિ વગેરે જેવી સામાજિક, આર્થિક સંસ્થાઓ કાર્યરત હોય છે. આ ઉપરાંત પરોક્ષ રીતે વર્તમાન સમયમાં પણ અનેક સંસ્થાઓ સમાજ ની નબળી પડતી સંસ્થાઓને સહાયરૂપ બનવા વૃદ્ધાશ્રમ, અનાથ આશ્રમ, સેવા સંસ્થા, નારીનિકેતન-ગૃહ, વગેરે કાર્ય કરે છે.

વર્તમાનયુગમાં અનાથઆશ્રમો જેવી સામાજિક સંસ્થાઓનો શાસ્ત્રીય અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી અભ્યાસ આવશ્યક ગણાય છે. આવી સંસ્થાઓ માનવતાનું ઇર્ષાણું વહેતું રાખે છે. તેમાં પણ તે સામાજિક - આર્થિક વિકાસમાં પ્રાણ પૂરે છે. અનેક સંસ્થા બાંધકાને માત્ર અનાથ આશ્રમમાં પ્રવેશ નથી આપતી પરંતુ તે સાથે તેમને માતા- પિતા માટેની ઇચ્છાનાની પૂર્તિ કરે છે.

અનાથ આશ્રમ :-

એવું ઘર કે પરિવારો કે જે અનાથ ત્યજાયેલ બાંધકાની પોતાનાં જ બાંધકાની જેમ દેખાઈ રાખે છે. જ્યાં સુધી બાંધકાનાં પોતાના માતા - પિતા કે સંબંધી બાંધકાને પોતાની સાથે લઈ નાં જાય ત્યાં સુધી તે બાંધકાનાં પાલન પોષણનો અધિકાર તેમનાં ઉપર હોય છે. જ્યાં સુધી બાંધકાને કોઈ દત્તક કે ગોદ ન લઈ શકે અથવા તો તે પોતાના પગ પર ઉભો ન રહી શકે ત્યાં સુધી બંધી જવાબદારી અનાથ આશ્રમની હોય છે. તે જવાબદારી સંભાળવા માટે તેમને મહેનતાનું મળતું હોય છે.

નિરાધાર, નિરાશ્રીત એવા જન્મથી લઈ મોટી વયનાં બાંધકાને છોકરા- છોકરીઓને આશ્રય આપી તેમને સ્વાશ્રયી કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવતો હોય છે. આ અનાથ આશ્રમનો પ્રાથમિક અને મુખ્ય ધ્યેય એ છે કે અનાથ બાંધકાને નવું જીવનદાન મળે જે માટે દત્તક આપવા માટે સાત વાર વારણ ઠુમ્બ કરવાનું તેમજ એવો માનવલક્ષી વિચાર છે. કે બેચર બાંધકા, ત્યજી દીધેલ બાંધકાને પુન : સ્થાપિત કરી એમને નવા ઉત્તમ માર્ગે ગતિમાન કરવા જે માટે બાંધકાને સંસ્થામાં સારી કેળવણી તેમજ દત્તક આપવાનું કાર્ય કરવાનો ધ્યેય છે.

સમાજ સુરક્ષા યાત્રાની પ્રવૃત્તિઓ મુખ્યત્વે સમાજમાં નબળા વર્ગો જેવા કે અનાથ, ગુન્હાવૃત્તિ તરફ વળેલા બાંધકાને તેમજ યુવાન અને સંજોગોનો ભોગ બનેલ બાંધકાઓ, શારીરિક - માનસિક ક્ષતિવાળા બાંધકાને અને પુખ્તવયની વ્યક્તિઓ તથા વૃદ્ધો, અશક્તો અને બિશુકોના કલ્યાણ તેમજ પુન : વસવાટ વગેરે સાથે સંકળાયેલી છે.

નિયામક, સમાજ સુરક્ષા :-

આ યોજના હેઠળ અનાથ, નિરાધાર, ઉપેક્ષિત બાંધકા- બાંધકાને આશ્રય આપી તેઓ ને યોગ્ય શિક્ષણ અને તાલીમ આપી સમાજમાં સ્થાપિત કરે છે. પુન : સ્થાપિત કરી શકાય તે માટે કુલ બાર કે તેર અનાથ આશ્રમ રાજ્યમાં કાર્યરત છે. બાંધકાને શૈક્ષણિક અને વ્યવસાયિક તાલીમ અપાય છે. તેમજ સામાન્ય શાળાઓમાં અભ્યાસ અર્થે મોકલાય છે. સંસ્થામાંથી છૂટતાં અંતેવાસી

ગુજરાત રાજ્યમાં ૦ થી ૭ વર્ષની ઉમરના અનાથ, નિરાધાર બાંધકાને વહેલી તકે પુન : સ્થાપિત કરવા માટે જરૂરીયાતમંદ વાલીઓ કે જેમને પોતાના બાંધકા નથી. તેવા દંપતિઓને આ અનાથ બાંધકાને દત્તકમાં આપવામાં આવે છે. રાજ્યમાં કુલ ૧ સરકારી સંસ્થા અને ૧૦ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ આવા અનાથ બાંધકાને દેશમાં તથા પરદેશમાં બાંધકાને દત્તક આપવાની કામગીરી કરવા માટે રીસોર્સ ઓર્થોરિટીની રચના ભારત સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. સંન્ટલ એડોપ્શન રીસોર્સ ઓર્થોરિટી "કઢારા" દ્વારા તથા નામદાર હાઈકોર્ટ દ્વારા વખતો વખત આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શક સૂચનાઓ મુજબ ઉછેર/દત્તક ની કામગીરી હાથ ધરાય છે. બાંધકાને ઉછેરમાં લેવા ઇચ્છનાર અરજદાર દંપતિની કૌટુંબિક, સામાજિક, વૈધિક, શૈક્ષણિક વગેરે તમામ પાસાઓની ચકાસણી કરી બાંધકાનો યોગ્ય ઉછેર કરવા માટે અરજદાર દંપતિ યોગ્ય છે કે કેમ ? તે ધ્યાનમાં લઈ ચાઇલ્ડ વેલફેર કમીટીના આદેશથી બાંધકાને ઉછેરમાં આપવામાં આવે છે. ત્યારબાદ હિન્દુ એડોપ્શન એક્ટ અથવા ગાંડીયન એન્ડ વોર્ડ્સ એક્ટ, જુવેનાઇલ જસ્ટીસ એક્ટ ૨૦૦૦ (સુધારો- ૨૦૦૬) હેઠળ દત્તક આપવાની કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવે છે.

બાંધકાને ઉચ્ચતર અભ્યાસ માટે છૂટ્યા પછી અભ્યાસ ચાલુ હોય તો સ્નાતક કક્ષાના અભ્યાસક્રમ સુધી રૂા. ૬૦૦૦ સુધીની વાર્ષિક / શિષ્યવિ અપાય છે. એટલું જ નહીં અંતેવાસીઓના પુન : સ્થાપના માટે ઉદ્યોગના સાધનો ખરીદવા માટે રૂા. ૧૦૦૦/- સુધીની આર્થિક સહાય તેમજ અનાથ યુવતીઓને લગ્ન દ્વારા પુન : સ્થાપિત કરવા રૂા. ૩૦૦૦૦/- ની સરકારી તરફથી આર્થિક સહાય આપવામાં આવે છે.

કાયદા અને નિયમો :-

- (૧) માતા - પિતા અને વરિષ્ઠ નાગરિકોનાં ભરણ પોષણ અને કલ્યાણ બાબતમાં અધિનિયમ - ૨૦૦૧.
- (૨) બાળલગ્ન પ્રતિબંધક અધિનિયમ - ૨૦૦૬
- (૩) પ્રોબેશન ઓફ ઓફેન્ડર્સ એક્ટ - ૧૯૫૮
- (૪) બિશુકા પ્રતિબંધક ધારો - ૧૯૫૯
- (૫) વિકલાંગ (સમાન તકો અધિકારોનું રક્ષણ અને પૂર્ણ ભાગીદારી) ધારો ૧૯૯૫
- (૬) જુવેનાઇલ જસ્ટીસ (કેર એન્ડ પ્રોટેક્શન ઓફ ચિલ્ડ્રન) એક્ટ ૨૦૦૦ (સુધારેલ - ૨૦૦૬)
- (૭) આર.સી. આઈ. એક્ટ ૧૯૯૨
- (૮) નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ ૧૯૯૯
- (૯) અનાથ આશ્રમ અને અન્ય સંસ્થાઓ (દેખરેખ અને નિયંત્રણ) ધારો ૧૯૬૦
- (૧૦) નાગરિક હકક રક્ષણ ધારો ૧૯૫૫
- (૧૧) અલ્યાચાર નિવારણ ધારો ૧૯૮૯
- (૧૨) ગુજરાત જુવેનાઇલ જસ્ટીસ (કેર એન્ડ પ્રોટેક્શન ઓફ ચિલ્ડ્રન) રૂલ્સ, ૨૦૧૧

આધુનિક સમયના અન્ય બાંધકા સાથે આ બાંધકાને કદમશી કલમ મિલાવી ચાલી શકે તે માટેના પયલો અને કાર્યો સંસ્થા અને સમાજના દરેક વ્યક્તિઓ દ્વારા થાય તેવા પગલાં ભરવા જોઈએ. આવા બાંધકાને સમાજમાં યોગ્ય સ્થાન મળે અને પોતાની જાતને સમાજમાં પ્રસ્થાપિત કરી શકે તેવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. અનાથ બાંધકાને સમાજમાં સારી ઓળખ અપાવવી જોઈએ.

REFERENCES

જોષી વિષ્ણુ એ " સમાજશાસ્ત્રીય પારિભાષિક શબ્દકોશ " યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ અમદાવાદ - ૧૯૯૭. પોલ સિ.પુષ્પા " માતૃછાયા અનાથઆશ્રમ " સિસ્ટર ઓફ ચેરીટી ઓફ સેન્ટ અન્ના માતૃછાયા, નડિયાદ પેપ્કલેટ (૧૯૮૬). જાની પ્રકાશ કે. ત્રિવેદી ઉમેશ એ. " ધી જુવેનાઇલ જસ્ટીસ કેર એન્ડ પ્રોટેક્શન ઓફ ચિલ્ડ્રન એક્ટ ૨૦૦૦ ગુજરાત હાઈકોર્ટ (૨૦૦૬) ". ધમ્મચત્ત ૨ ગુજરાત નિયામક, સમાજ સુરક્ષા